

Prof. I. Medved:

Iz Katančićeva dopisivanja.

(Prinos biografiji prvog hrvatskog arheologa u starom Osijeku.)

O životu najučenijeg Hrvata u 18. stoljeću franjevca Slavonca o. Katančića malo znamo, i za ovu svrhu dobro dolazi svaki prinos pa i najmanji. Za ovo nam pomažu u najnovije doba i tri debele sveske rukom pisane od učenoga hrvatskoga franjevca Paviševića pod natpisom *Epistolae ad religiosos (redovnicima) extra provinciam*, što su se našle u franjevačkom samostanu osječkom (signatura, XI¹). Pavišević je bio tako marljiv provincijal, da je čitljivim i lijepim rukopisom zapisivao svoja i tuđa pisma, pa su nam se tako sačuvali sadržaji i nekih njegovih pisama Katančiću, od kojih se pripocuje ovaj put pismo Paviševićovo Katančiću s datumom 8. siječnja 1790., jer je zanimljivo za neobično doba prošlosti stare klasične gimnazije u Osijeku a prema tome i za povijest školstva hrvatskoga.

Godine 1937. štampala je hrvatska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu djelo bivšeg osječkoga srednjoškolskoga direktora g. dra. Matića s natpisom »Osječka humanistička gimnazija od osnutka do godine 1848. Prilog za povijest srednjih škola u Hrvatskoj«. Upravo je čudnovato, da je ovo ozbiljno i temeljito pisano djelo g. dra. Matića u osječkoj javnosti ostalo gotovo neopaženo, premda je to jedan dio povijesti iskustva dakle i pedagoške tradicije u našem školstvu a ujedno i poučno napose za orijentaciju za sadašnje doba. I u ovoj se knjizi o osječkoj staroj gimnaziji može lijepo pratiti borba među pravom školom i nepravom t. j. među školom tipa pedagoškog, kojoj je središte katedra dakle učitelj, i školom tipa kancelarijskog, kojoj je središte kancelarija u doba sada germanizacije sada mađarizacije.

G. dr. Matić u spomenutoj nam knjizi referira i o mucu, koju muče osječki franjevci zbog svoga profesorovanja u staroj gimnaziji osječkoj u doba »politiziranja« t. j. miješanja ljudi neškolskih u poslove školske. Tu se može čitati o mucu učenoga Katančića, koji konačno ogorčen napušta i osječku gimnaziju kao i Osijek, a provincijal mu Pavišević u svome pismu spominje tugu i zanovijetanja, jer su prilike franjevačkoga samostana u Osijeku u to doba zbilja teške. Da nije samo kriva slaba prometna veza

među Osijekom i Zagrebom, kamo je otišao Katančić, dokazuje i neobična činjenica, da Pavišević odgovara istom 8. siječnja 1790. na dva pisma Katančićeva, koja mu je pisao Katančić g. 1788.

Ogledat ćemo malo, kako g. dr. Matić opisuje te teške prilike. Na str. 34. i dalje u knjizi se »Osječka humanistička gimnazija« pripovijeda, kako je upravo u doba, kada se postepeno počela provoditi potpuna germanizacija osječke gimnazije, početkom srpnja 1787. maknut s direktorskoga mjesta franjevac fra Jeronim Jakovčević, a mjesto njega je profesorima franjevcima postavljen za direktora fizik virovitičke županije dr. Matija Krčelić, čovjek dakle, koji uopće nije ni pedagog.

Kako je u školi tipa kancelarijskoga malo brige za ugled učiteljev i njegov rad na katedri, neka posvjedoči iz knjige g. dra. Matića na pr. ovo, što se može čitati na str. 42.: »Kako je čudnih pojava znalo biti u našim školama pri provođenju Josipove germanizacije, daje nam jedan karakterističan primjer naredba zagrebačke više školske direkcije krajem prosinca 1789.: svaki profesor treba da zadatke ili vježbe, što će ih diktovati đacima, svaki put pokaže direktoru, koji će ih pregledati i ispraviti«.

Zbog školskoga potresa nema u školskom životu više ni onog harmoničkog mira, koji je osobina škole tipa pedagoškoga s radom ne u kancelariji nego na katedri. Kancelarija od katedre traži nemogućnosti. Nastale su trzavice i u profesorskom zboru osječke gimnazije. U školskoj godini 1787./8. većina se profesora poslije prvoga semestarskoga ispita odrekla učiteljske službe za iduću školsku godinu. Franjevački je provincijal izjavio, da nema toliko sposobnih ljudi, da bi mogao dati zamjenu za sve profesore, koji ne žele dalje služiti. Nato je direktor osječke gimnazije starijoj školskoj vlasti razložio bijedne prilike profesora osječke gimnazije, ističe, da se u takovim prilikama nijedan sposoban učitelj ne će prihvatiti službe, pa zato neka viša školska direkcija isposluje osječkim profesorima osim »kruha i ruha« (victum et amictum) poštenu godišnju plaću.

I briga profesora staroga Osijeka Katančića za odijelo kao i njegova profesorska plaćica spominje se u nađenom pismu Paviševiću Katančiću, pa je to pismo Paviševićovo zanimljiva dopuna svemu onomu, što o tom piše g. dr. Matić u svojoj knjizi. Još će se priopćiti, što se dalje u knjizi g. dra. Matića pripovijeda na str. 37. U školskoj godini 1789./90. počevši od 1. rujna profesorske su plaće izjednačene s austrijskima. Po odredbi kraljevoj imao je gimnazijski direktor 500 forinti na godinu, profesori humaniora (viših razreda u gimnaziji) 450 for., dva starija profesora gramatike (niži razredi u gimnaziji) 400 for., a najmlađi 350 for. Naprotiv ako je direktor ili profesor bio iz prosjačkog reda, koji je po ugovoru dužan bio davati profesore za gimnaziju i imao samostan u samom mjestu škole, primao je takav direktor nagradu od 200 for. na godinu a profesor 50 for. Prema tome su osječki profesori franjevci zlo prošli. Kada su g. 1778. preuzeli osječku gimnaziju, uglavljeno je bilo u pregovorima s državom, da će svaki profesor dobivati 100 for. na godinu, a sada su novom regulacijom dobili tek polovicu te nagrade. Iz pisma Paviševićeva g. 1790. doznajemo, da je Katančić imao plaću od 350 for.

G. dr. Matić na str. 35. pripovijeda, kako je profesor Katančić već g. 1784. nastojao otići iz Osijeka jamačno i zbog sporova u profesorskom

zboru, kojih je bilo za provizorne uprave Katančičeve. Ovomu dodajem, da se među spomenutim pismima Paviševićevim u osječkoj franjevačkoj biblioteci nalazi i jedno pismo provincijala Paviševića Katančiću o Katančićevu zamjenjivanju direktora osječke gimnazije. Čim je pak u Osijek stiglo imenovanje županijskoga fizika dra. Krčelića za direktora osječke gimnazije, Katančić je odmah sutradan (5. srpnja 1787.) zatražio mjesto profesora u kojoj gimnaziji u Galiciji, pa g. dr. Matić (str. 36.) nastavlja: »Jer je molbenica datirana u Osijeku, Katančić je po svoj prilici 5. srpnja još bio kod kuće, no 10. nije ga više bilo pri predaji zavoda novom direktoru Krčeliću, a nije bilo niti drugih profesora franjevaca, jer su se već bili razišli na ferije izuzevši jedinoga profesora Hoffmanna, koji je uz smijenjenoga direktora Jakovčevića bio sam iz profesorskoga zbora pri primanju novoga direktora«. Dalje piše g. dr. Matić: »U sjednici 26. ožujka 1788. odrekli su se službe prof. humaniora Đurošević i profesor gramatike Janičić Katančić je na osnovi konkurza imenovan profesorom gramatike u arhigimnaziji zagrebačkoj početkom školske godine 1788./9. od svih osječkih profesora ostao sam Hoffmann, Nijemac po narodnosti«. Ovomu dodajem, da je Paviševićovo pismo Katančiću g. 1790., koje će se malo niže priopćiti, zanimljivo i zbog datuma Katančićeva odlaska iz Osijeka u Zagreb. Katančić u svom djelu *Orbis antiquus pars I.* pišući o sebi u proemiju spominje, da je započeo učiteljevati u osječkoj gimnaziji 19. XI. 1779. a iz Osijeka, da je otišao godine 1788. Pavišević pak u svom pismu Katančiću g. 1790. točno spominje datum Katančićeva odlaska iz Osijeka, pišući o plaćanju samostana Katančiću za odjeću ovako »od 1. siječnja 1788. sve do 11. rujna iste godine, kada ste otišli u Zagreb«. Iz ovoga dakle sada je za biografiju Katančićevu ovaj datum poznat točnije.

Katančić odlazeći iz Osijeka u Zagreb nije preselio svu svoju biblioteku, pa mu Pavišević piše i o knjigama. Među ostalim mu spominje znamenitu knjigu Mavra Orbinija o Slavenima, koju bi morao Pavišević vratiti, jer nije njegova. Ovomu dodajem, da sam u knjižnici osječkih franjevaca u naše doba našao tu knjigu, koja ima na natpisnoj strani *ex libris* jednoga samostana izvan Osijeka.

Pavišević je bio Katančićev profesor i on ga je u mladosti poticao na izučavanje arheologije, pa nas u Paviševićevu pismu zanima i ono, što spominje o Katančićevoj zbirci starih novaca, koja je zbog njegova premještanja u Zagreb ostala u Osijeku. Katančić je napisao knjižicu i o numizmatiči, koje se jedan primjerak nalazi u biblioteci stare klasične gimnazije osječke. Ovo pak mjesto u Paviševićevu pismu o zbirci staroga novca najstarija je vijest o numizmatiči t. j. o nauku o starom novcu u Osijeku, koja se poslije u Osijeku s tolikim uspjehom razvila, da je baš numizmatička golema zbirka (napose hrvatskoga novca »banovci« prozvanoga) danas ponos osječkog muzeja.

Tugaljivo je, što Pavišević javlja Katančiću u Zagreb o prodi Katančićeva prvog znanstvenog štampanog djela, a to je disertacija o rimskom miljokazu nađenom u Osijeku (prva dakle knjiga o povijesti grada Osijeka) pišući ovako: »Od vaših knjižica *de columna milliaria* nit je tko pito, nit je do sada koja uzeta od Divalta«. Ovo piše Pavišević u pismu svome

godine 1790., a Katančićevo je djelo o rimskom miljokazu štampano u Osijeku kod tiskara Divalta pred 8 godina t. j. g. 1782.

Pismo provincijala Paviševića Katančiću, što ga je Pavišević prepisao u svoju rukopisnu knjigu »Epistolae« pod datumom u Osijeku 8. siječnja 1790., a izvještaj je o ćeliji Katančićevoj u samostanu osječkom, priopćuje se sada u cjelosti s promjenama starinskog pravopisa za lakše čitanje. Provincijal piše u hrvatskom jeziku slavonskoga govora ovako:

Ispovidam, da sam listopis (pismo) iz Osika na 3. rujna 1788. od Vas primio, ali nalazeći se u putovanju nisam vam mogao poslužiti tako naglo, kako ste Vi zahtivali, premako sam želio i bi bio, kako sam i dosada, i Vi u istom Vašem listopisu poznajete (priznajete).

Vrativši se indi u Osik potli nekoliko vrmena rastreso sam (pretresao) Vaše knjige, i jednu samu uzeo k meni u cellu (ćeliju, sobicu) to jest Cassiodori opera in uno volumine in folio duos tomos, a druge sam svekolike u istoj prošastoj Vašoj celli ostavio ne imajući ja ni mista za nji u mojoj celli niti buduću takve (t. j. sobe), da se oko nji bavim. De chartis geographicis (o geografskim kartama) ja nikakvu Vašu rukodilnu (Katančić ju je načinio) nisam našo nego jednu Sentera staru od Madžarske, koju da sasvim ne pogine, dao sam pripovidaocu (pateru propovjedniku) Alojziju Redliću. Od Vaših knjižicah de Columna milliaria nit je tko pito nit je do sada koja uzeta od Divalta.

Ali bora vam, gdi je knjiga Il Regno de Slavi del Don Mauro Orbini Rauseo, koju Vi od mene primiste i dadoste pismeno (koje pismo još kod mene držim) da ćete mi ju vratiti, jerbo nije moja, a ja ju manastiru, koga je, valja da vratim. Ja Vaše knjige, kako gori reko, primetnu i pritreso, ali tu knjigu ne najdo. Nego ako li ste ju Vi sobom uzeli, čemu nisam suprotivan, samo da se s vrimenom meni povrati.

Rimske pineze primio sam u moju cellu, koje successive razabiram, al ne scinim, da ću trideset naći, kojima se barem polovina oblića poznaje i slova se proštit mogu, koga su cesara. Ostale dakle opet ću metnuti u škatulu napisavši svrhu Vaše ime i spremiti u ormar iste Vaše celle.

Primio sam i drugi Vaš listopis iz Zagreba od 21. istoga miseca i godine, al zarad habita nisam Vas zadosta razumio, gdi išćete od mene habit i plašt da Vam se ovdje sašije, a u prvom listopisu velite, da je Vami dosta jedan habit, po komu sam ja razumio oni habit, koga ste od manastira primili 1. januarij iste godine 1788. također i plašt.

Poznaje (priznaje) ništa nemanje manastir ovi, da vam je osto dužan pro vestiario (za odijevanje) a 1. januarij 1788. usque ad 11. septembris ejusdem anni, kada ste otišli u Zagreb f (forinti) 9 x (krajcera) 8¹/₂, i prignut (sklon) je svagda odbrojiti vam, negoli ako biste Vi ovo malo novaca manastiru hotili otpustiti zarad ono malo sermije (opreme), koju Vam je gvardijan dao, kada ste polazili, za Vaše postelje i sobe potribu. Eto Vam dakle na obedvi Vaše otpisano, premako kasno ali valja da oprostite mojoj kasnoći i požalite me znajući, u kakvi sam zabavam (zanovijetanjima) i tugi.

Je l' Vam pak što priraslo u plaći svrhu ono 350 for., što ste imali iz početka, želim znati, jer i tako često pitan budem od vića kraljevskoga,

gdi se moji redovnici nalaze, u kojoj službi i kolikom plaćom. Također pišite mi, jeste li još professor grammaticalium et quo titulo in eo academia gaudet.